

Karel Čapek a Brno

Jiří Poláček

ABSTRACT

Karel Čapek and Brno

The paper deals with the Karel Čapek's student years in Brno (1905-1907) as well as with his summer stays in Bílovice nad Svitavou and contacts with Brno in the interwar period (especially visits to theatre productions and the editorial office of *Lidové noviny*). Čapek's first poems and articles with Brno themes, printed in the 1920s and 1930s mainly in *Lidové noviny*, are also analysed. Finally, the paper examines Čapek's relations with authors associated with Brno, such as S. K. Neumann, Arne Novák, Jiří Mahen, Leoš Janáček and Petr Bezruč.

KEYWORDS

Karel Čapek, Brno, studies, interwar period, articles, personalities

KLÍČOVÁ SLOVA

Karel Čapek, Brno, studium, meziválečné období, články, osobnosti

Mezi místa spjatá se životem a tvorbou Karla Čapka patří též Brno, přičemž je nutno vzít v potaz i osobnosti, které zde žily a s nimiž se Čapek stýkal (toto téma je v rámci rozsáhlé čapkovské literatury povýtce uceleně zpracováno jen v zasuté stati Miroslava Halíka: viz HALÍK 1960). Jeho první kontakt s tímto městem souvisí se sestrou Helenou, která se 19. listopadu 1904 provdala za brněnského advokáta a politika Františka Koželuhu, člena Moravské pokrokové strany, a pak zde žila.

Čapek tehdy studoval na gymnáziu v Hradci Králové, kde se také začlenil do tajného studentského spolku, později nazvaného Mansarda. Toto členství bylo považováno za prohřešek, kvůli němuž Čapkovi hrozilo doporučení, aby ze školy odešel (takzvané *consilium abeundi*). Miroslav Halík s takovým výkladem jeho následného odchodu nesouhlasí, byť připouští, že o nějaký kázeňský problém šlo, o čemž svědčí snižená známka z chování na Čapkově vysvědčení (HALÍK 1960: 36–38).

Patnáctiletý Čapek mimoto sám uvažoval o přechodu do Brna, kde hodlal přispívat do zdejších periodik (ve hře byl *Moravský kraj*). Dokládají to jeho dopisy manželům Koželuhovým a Anně Nepeřené. Sestře Heleně a jejímu muži 19. ledna 1905 psal, že se do Brna těší (přitom věřil, že tam najde stejný život, jaký měl v Hradci Králové), a své lásce Anně v březnu 1905 oznámil, že se „navždycky odebere do Brna“ (ČAPEK 1993b: 215, 280).

V září 1905 se zde stal studentem Prvního českého gymnázia, jež se nacházelo na tehdejší Schmerlingově ulici (dnes je to třída Kapitána Jaroše 14). Kromě Čapka na něm v různých dobách studovali například Jan Herben, Vilém Mrštík, Petr Bezruč, Lev Blatný a jeho syn Ivan, Čestmír Jeřábek, Ondřej Sekora či Milan Kundera a mnoho dalších známých osobností.

Za svého studia měl Čapek podnájem u vdovy Františky Anderkové v Augustinské ulici číslo 5 (v čísle 14 tehdy měla byt rodina sestry Heleny, později bydlela v číslech 15 a 17; dnes je to ulice Jaselská). Jeho pobyt tu od roku 1985 připomíná pamětní deska s bustou od Miloše Slezáka a tímto textem: „Zde žil v letech 1905 až 1907 za svých gymnazijních studií Karel Čapek. Byl to čas jeho prvních kroků v literatuře.“¹

Brno však Čapka zklamalo, jak ukazuje jeho dopis Anně Nepeřené z 31. října 1905: „Stojím tady sám a sám, ve velkém, šeredném městě, v němž není pro mne ani jednoho přítele. Izoloval jsem se od světa a života a zahrabávám se ve své světničce, vrčím na všecky.“ Dodal, že tu „žije bez lásky a přátelství, bez štěstí a krásy, ale klidně“ (ČAPEK 1993b: 302). K svým brněnským letům se vrátil v dopisu z 2. ledna 1921 adresovaném Věře Hružové: napsal jí, že to byly „hrozně smutné pubertní roky“, kdy marně miloval dívku Irmu a kromě ní celou Vesnu (IBID.: 122).

Příliš si nerozuměl ani se svými spolužáky, které však prospěchově brzy zastínil (viz HALÍK 1983: 16–18). Z učitelů si oblíbil Josefa Oharka a Oldřicha Kramáře, o nichž napsal vzpomínkový příspěvek *Dva vzácní učitelé*, otištěný ve sborníku *60 let (1867–1927) českého gymnázia v Brně* (1927). Po absolvování kvinty a sexty Brno opustil. V červenci 1907 se odstěhoval do Prahy (i s rodiči a bratrem pak bydlel v Říčnické ulici číslo 11), kde pokračoval ve studiu na Akademickém gymnáziu a po maturitě v roce 1909 se zapsal na pražskou filozofickou fakultu.

Z jeho života v dalších letech nelze pominout Bílovice nad Svitavou, v nichž jeho sestra s dcerami Evou a Helenou několik roků trávila léto (její manžel za nimi dojížděl) a spolu s nimi tu pobývali i oba Čapkové. Na domě v Husově ulici číslo 194 to od 25. dubna 1965 dokládá pamětní deska následujícími slovy: „V tomto domě bydleli o prázdninách v letech 1909–1914 sourozenci Karel, Josef a Helena Čapkovi.“

Karel Čapek tu v roce 1912 s bratrem Josefem rozepsal povídku *Zářivé hlubiny*, jež je součástí souboru *Zářivé hlubiny a jiné prózy* (1916). Jinak tady kromě psaní a studia hlavně se svými sourozenci odpočíval, toulal se v lesích, chodil na houby. Evokace jeho pobytů zahrnují vzpomínkové knihy Heleny Čapkové (ČAPKOVÁ 1986: 248–253), její dcery Heleny Koželuhové (KOŽELUHOVÁ 1995: 35–39) i vnučky Marty Procházkové-Kastnerové (PROCHÁZKOVÁ-KASTNEROVÁ 2019: 159–161).

V Bílovicích nad Svitavou ovšem pobývaly nebo je navštěvovaly mnohé další kulturní osobnosti, ze spisovatelů například S. K. Neumann, Rudolf Těsnohlídek, Petr Bezruč, Josef Merhaut, Jakub Deml, Viktor Dyk, Karel Toman, Jiří Mahen či František Gellner (viz PROCHÁZKA 1988). Bratři Čapkové se zde sblížili především s básníkem S. K. Neumannem, který tu žil – po dvouletém pobytu v Řečkovících (dnes jsou součástí Brna) u rodičů své družky Boženy Hodačové – v letech 1907–1915.

Kontakty v meziválečném období

Čapkovy kontakty s Brnem v meziválečném období jsou stručně, ale zároveň přesně – i s uvedením dnů – zachyceny ve zmíněné publikaci Miroslava Halíka. V roce 1921 tu byl v únoru s Olgou Scheinpflugovou, v dubnu navštívil premiéru hry *R.U.R.* v Národním

¹ Charakteristika Čapkovy brněnského středoškolského studia tematicky koresponduje s kapitolou z *Hovorů s T. G. Masarykem* nazvanou *V Brně* (ČAPEK 1990: 42–47).

divadle. V srpnu a v prosinci jednal v redakci *Lidových novin*, z níž Olze 9. srpna napsal: „A Brno se mi nelíbí. Je jaksi palčivější než Praha, protože je bez půvabu.“ (ČAPEK 1993c: 87) Roku 1922 v únoru zhlédl ve zmíněném divadle premiéru hry *Ze života hmyzu*, v květnu si prohlédl hrad Veverří a v témže roce byl v Brně ještě v červenci a v říjnu; někdy se zde zastavoval při cestě k rodičům do Trenčianských Teplíc nebo cestou od nich.

V lednu 1923 byl v Brně na první repríze *Věci Makropulos* v Národním divadle a koncem tohoto roku přivezl do zdejší redakce *Lidových novin* rukopis románu *Krakatit*. Také v roce 1924 byly jeho návštěvy Brna spojeny s *Lidovými novinami*, a to v lednu, dubnu, listopadu a v prosinci, přičemž šlo též o účast ve dvou porotách. V únoru téhož roku mu bylo nabídnuto místo šéfa brněnské činohry, které odmítl (Olze Scheinpflugové 17. února napsal, že za tuto nabídku „jen poděkuje“ – viz ČAPEK 1993c: 189). V říjnu téhož roku v Brně pobýval kvůli koncipování volebního prohlášení Národní strany práce, za niž pak v Praze kandidoval.

V roce 1926 navštívil Brno na konci ledna a v únoru, v červenci tu byl na pohřbu švagra Františka Koželuhy. V prosinci nechyběl ve zdejším Národním divadle na premiéře Janáčkovy opery *Věc Makropulos*. Helena Čapková v knize *Moji milí bratři* píše, že Čapek byl po zhlédnutí operní adaptace své hry „okouzlen a rád“: „Ta věc, na kterou už dávno nemyslel, dopadla v pěkné Janáčkově úpravě a skvělé hudbě ušlechtilé, ba nádherné, i provedení bylo výborné a Karel jen zářil, připíjeje si u nás s Mistrem navzájem.“ (ČAPKOVÁ 1986: 353)

Další Čapkova návštěva Brna podle Miroslava Halíka proběhla až v červnu 1928 ve spojitosti s Výstavou soudobé kultury, o níž Čapek 24. června referoval Olze Scheinpflugové: „Ta výstava je tuze veliká, za den s ní člověk není hotov; stojí za podívanou.“ (ČAPEK 1993c: 231) Ve třicátých letech autor *Krakatitu* do Brna zajížděl zjevně méně. V Halíkově publikaci je zachycena pouze jeho účast na pohřbu šéfredaktora *Lidových novin* Arnošta Heinricha 6. května 1933 a zmíněna premiéra *Bílé nemoci* v brněnském Zemském divadle 29. ledna 1937 (týž den měla tato hra premiéru v pražském Stavovském divadle, jíž se zúčastnil i Čapek).

Publicistické a literární práce

Zaměříme-li se na Čapkovu publicistickou a literární činnost, i v ní existují četné souvislosti s Brnem. V brněnském týdeníku *Neděle* 23. dubna 1904 debutoval dvojicí básní nazvanou *Prosté motivy I, II*, po ní tu ještě v roce 1904 otiskl básně *Pohádka* (25. června) a *Vánoční I, II* (24. prosince). Další tři básně (*Rezignace*, *Na šikmé ploše*, *Alegorie indická*) publikoval 2. dubna 1905 v *Moravské orlici* a v *Moravském kraji*, v jehož redakci od roku 1907 působil Rudolf Těsnohlídek, mu rovněž v roce 1905 vyšly články *Ze studentstva o studentstvu* (3. listopadu) a *Dekadence* (2. prosince).²

V roce 1907 začal přispívat do *Moravsko-slezské revue* a *Lidových novin*, načež o rok později u něj nastala úplná publikační exploze (viz MĚDÍLEK 1990), přičemž i některé další příspěvky otiskoval v obou řečených periodikách, zejména v *Lidových novinách*.

Texty s brněnskou tematikou psal v rozmezí třiceti let. 26. března 1909 glosoval v *Horkého týdeníku* článek Viléma Mrštíka z *Lidových novin* týkající se projektu brněnského Národního

² Abychom nepředimenzovali poznámkový aparát, u řečených i dalších Čapkových textů uvádíme jen den, měsíc a rok; úplné bibliografické údaje obsahuje *Bibliografie Karla Čapka* (viz MĚDÍLEK 1990), v níž jsou uvedeny též přetisky v knižních souborech.

divadla. Stejně problematice se věnoval v článku O druhé Národní divadlo, otištěném 18. července 1918 v časopisu *Národ*. 16. listopadu 1919 recenzoval v *Národních listech* brněnskou výstavu KVU Aleš.

Všechny další texty o Brně zveřejnil na stránkách *Lidových novin*. 18. května 1922 tu otiskl entrefilet nazvaný Co Brnu sluší:

„To se rozumí, že jaro; ale vtip je v tom, že Brnu sluší jaro jaksi mimořádně, podstatně, osobně a charakterně. Nu ovšem, Praze přepěkně sluší ta čupřina bílých květů na Strahově a jinde; ale i pod pěnou květů je Praha stará, monumentální, mlžná a elegická; a tato elegičnost roste do léta a na podzim Praha stává se plně sama sebou, podzimní krasavici zamlžených očí a bohaté krásy. Krása Brna není vůbec bohatá; Brno vlastně není krásné ani výstavně, ani půdorysně, ale je mladé.“ Čapek toto srovnání ještě rozvíjel dále a došel k závěru, že „pražské jaro rozteskňuje“, kdežto „brněnské jaro rozjařuje“.

V červnu 1928 reagoval na slavnostní položení základního kamene k první budově Masarykovy univerzity a na chování poslanců Václava Donáta a Jana Dostálka na této slavnosti. Učinil tak dvěma rozhlásky (Krom té slávy na Moravě..., Zřídka se najde zaklínadlo...), publikovanými 9. a 30. června; k této záležitosti se ještě vrátil 5. července v *Přítomnosti* („Dostálku, pojď!“).

V několika příspěvcích z roku 1928 se zaměřil na Výstavu soudobé kultury, o níž psal již 27. května (Kultura a národ), poté 1. července (To nejkrásnější), 8. července (Brněnská výstava) a 12. července (Co máme z nejlepšího). 9. listopadu 1932 komentoval zavedení přírážky k vstupnému v brněnských kinech ve prospěch nezaměstnaných (Prý to nejde). 13. května 1933 reflektoval proces s fašistickými pučisty, kteří přepadli židenické kasárny (Tvář doby).

V entrefiletu Dopis a odpověď 28. března 1934 přetiskl dopis brněnských gymnazistů s nabídkou pomoci chudým pražským dětem a vyzval je, aby svůj příspěvek věnovali Péči o mládež v Brně. O této problematice – šlo o akci Demokracie dětem – psal ještě v dalším entrefiletu 7. října téhož roku. Také svému poslednímu příspěvku s brněnskou tematikou, který nazval Krátký život dlouhého chlapce, dal podobu entrefiletu: 30. ledna 1938 se v něm ohlédl za tragicky zesnulým automobilovým závodníkem Berndtem Rosemeyerem, vítězem brněnského Masarykova okruhu z roku 1935.

S. K. Neumann, Arne Novák a Jiří Mahen

S Čapkovým vztahem k Brnu úzce souvisí jeho komunikace s osobnostmi, jež tu žily či působily. Jak už bylo uvedeno, bratři Čapkové se v Bílovicích nad Svitavou seznámili se **S. K. Neumannem**, který již 20. ledna 1908 o nich informoval Viktora Dyka: „Dovolte, bych Vás upozornil na dva mladé hochy, kteří se podpisují bratři Čapkové a mají i dobrou vůli, i talent. Bohužel jsou dosud až po uši v artismu, ale snad se časem napraví.“ (DYK – NEUMANN – BRATŘI ČAPKOVÉ 1962: 23)

Božena Neumannová v knize *Byla jsem ženou slavného muže* píše, že Čapci začali v Bílovicích Neumanna vyhledávat a jejich sestra Helena ho prosila, „aby je uvedl do literatury a něco pro ně udělal“. Oba bratři „se Neumannovi líbili a jejich společné procházky byly vyplněny velkými rozumovými debatami obou studentů“ (NEUMANNOVÁ 1998: 160).

Jejich styky s Neumannem přibližuje i Helena Čapková v knize *Moji milí bratři*. Zmiňuje se tu o společném zálibě v houbaření, ale i o „nekonečných debatách o literatuře, umění, o

nápravě špatně uspořádaného světa“. Neumann měl podle ní „oba bratry rád; a v Bílovicích nemohl se jich nasytit, třebaže byl už věkem zralý muž a oni jen dospívající chlapci“. Byli totiž „tak živí a okouzlení životem“, že „pocítil touhu stát se jejich literárním poučovatelem a kmotrem“, přestože „byli bystře hubatí“, debatovali s ním „příliš čapkovsky ohnivě a jejich mladá skepse ho dráždila“ (ČAPKOVÁ 1986: 252, 279–280).

Blízký vztah obou Čapků a Neumanna dokládá soubor korespondence z let 1910 až 1918, otištěný ve zmíněné knize. Bohužel jde jen o dopisy bratří Čapků, Neumannovy listy jsou nezvěstné. Značná část dopisů obou Čapků se týká *Almanachu na rok 1914* (1913, reedice 2014) a přípravy dalšího almanachu (Čapci Neumannovi nabídli jeho redaktorství), který se však neuskutečnil.

Karel Čapek Neumannovi několikrát psal o své předmluvě k jeho *Knize lesů, vod a strání* (1914) a často se velmi pochvalně vyjadřoval o jeho poezii. Třeba v dubnu 1914 mu napsal: „Vy máte schopnost obrazu jako nikdo druhý v Čechách, to jsou úžasná místa, co člověk ve Vás najde, a právě moderní forma tomu dává něco absolutního.“ (DYK – NEUMANN – BRATŘI ČAPKOVÉ 1962: 89)

Řada dalších dopisů – de facto všechny ostatní do března 1918 – podává svědectví o době první světové války, o životě obou Čapků a zprostředkovaně i o životě S. K. Neumanna, který v květnu 1915 narukoval k 28. pluku, pak se octl v Szegedu a následně v Albánii, a to v Elbasanu a Bragoždě. Karel Čapek referoval i o své ponižující „panské službě“ u hraběte Lažanského a pak o nástupu do redakce *Národních listů*.

V roce 1917 Čapci několikrát psali o svých knížkách – o *Leliu a Božích mukách*, přičemž žádali Neumanna o recenze (ten je pak posoudil v prvním ročníku *Června*³). Poslední dopis napsal Karel Čapek, a to v březnu 1918, kdy se nemocný Neumann léčil v Praze, kam se vrátil na konci roku 1917.

Po březnu 1918 Čapek 11. května 1918 recenzoval v *Národních listech* Neumannovy *Nové zpěvy* a 26. listopadu 1920 knížku *Ať žije život!* či v *Lidových novinách* 3. června 1921 *Knihu mládí a vzdoru*. Ale už kriticky v tomto deníku 15. a 22. ledna 1925 glosoval dvě čísla časopisu *Reflektor*, který Neumann redigoval.

Ve dvacátých letech se jejich cesty rozešly. Neumann v roce 1921 vstoupil do Komunistické strany Československa, Čapek naopak přispěl – vedle Františka Langera, Jana Herbena, Fráni Šrámka, Josefa Kopty nebo Richarda Weinera – do ankety časopisu *Přítomnost*, jež vycházela na přelomu let 1924 a 1925 pod názvem Proč nejsem komunistou (viz PROČ NEJSEM KOMUNISTOU 1990). Někdejší několikaletá blízkost byla ta tam...

Druhou osobností byl literární historik a kritik **Arne Novák**. S Čapkem se potkal již za svého působení na pražské filozofické fakultě, na níž Čapek studoval v letech 1909–1915; s Novákem si tehdy příliš nerozuměl. Jejich nesoulad se projevil hlavně ve spojitosti s *Almanachem na rok 1914*, což dokládá korespondence se S. K. Neumannem (DYK – NEUMANN – BRATŘI ČAPKOVÉ 1962; viz též ČAPEK 1993b). Mnozí přispěvatelé zmíněného almanachu měli výhrady k Novákovu příspěvku *Příchod jižního jara* (byl to „smyšlený dialog“ Karla IV. s Petrarkou) i k jeho osobě.

³ Dvě knihy skutečně nové. *Červen* 1, 1918–1919, č. 1, s. 11–13, č. 2, s. 23–27.

V meziválečném období měl Čapkův vztah k Novákovi, který byl od roku 1920 profesorem brněnské filozofické fakulty, již jinou podobu (navíc je nově spojovaly *Lidové noviny*). Ještě 8. října 1919 ho v časopisu *Nebojsa* ve fejetonu České houby rozmarně charakterizoval jako „podivnou, ryze českou houbu“ s mnoha výtrusy, latinsky nazvanou „arne novum“, později byl však jeho poměr k němu vážnější.

V letech 1918–1920 redigoval třídílný soubor *Nůše pohádek*, do jehož druhého dílu začlenil Novákovu pohádku Hadí hospodářství. 25. prosince 1921 oba přispěli do ankety *Tribuny* Češi a Němci a 20. listopadu 1928 do ankety *Volných směrů*. V letech 1921 a 1924 společně zasedali v literárních porotách, Novák byl roku 1924 členem poroty, která Čapkovi udělila státní cenu za román *Krakatit*.

Jejich vztah dokresluje vzájemná korespondence. V souboru *Přijátá korespondence* (ČAPEK 2000) je přetištěna Novákova gratulace Čapkovi z 24. května 1925 k sté repríze hry *Ze života hmyzu*. Ve dvacátých letech si posílali své knížky, ale ve třicátých letech se objevil opět jistý nesoulad. V dopisech ze 14. prosince 1934 a z 14. dubna 1935 Novák vyjádřil nesouhlas s Čapkovými reakcemi na dobové dění, leč ocenil ho jako spisovatele s osobitým „pohledem do záhad lidství a osudu“, přičemž vyzvedl román *Obyčejný život* (ČAPEK 2000: 257–258).

Z Čapkových dopisů adresovaných Novákovi se zachovalo patnáct listů z let 1910–1936, otištěných ve sborníku Památníku národního písemnictví *Literární archiv* 24/1990 (kromě krátkého dopisu z 13. července 1929) a v uvedeném souboru *Korespondence I* (ČAPEK 1993b: 393 – 402).

První dopisy se týkaly hlavně spolupráce s časopisem *Přehled* a Novákova pohledu na Skupinu výtvarných umělců a *Umělecký měsíčník*. V dalších dopisech Čapek jako redaktor Nováka žádal o příspěvky do *Národních listů*, v září 1921 se na něj obrátil coby dramaturg Vinohradského divadla kvůli inscenaci Theerova *Faethonta*, urgoval příspěvky pro *Lidové noviny* a pro revue *Musaion*, kterou redigoval. V červenci 1929 mu zaslal poděkování za „přátelská slova účasti“ napsaná k úmrtí otce Antonína Čapka. V roce 1930 nebo 1931 psal o svém redigování Knihovny životní moudrosti v nakladatelství Aventinum. V předposledním dopisu z 31. ledna 1935 obdivně hodnotí Thomase Manna jako statečného muže „výrazně politicky uvědomělého“, zatímco v posledním listě z 10. září 1936 pohrdlivě píše o Jakubu Demlovi jako o „mrňavém páteříčkovi“.

Čapek nadto o Novákovi psal, byť občas polemicky. V listopadu 1913 polemizoval ve *Volných směrech* článkem Tradice a vývoj s jeho statí Sestup do podsvětí, otištěnou v *Přehledu*. Dne 30. května 1926 recenzoval v *Lidových novinách* Novákův soubor sloupeků *Hovory okamžiků* a 13. září 1930 v nich glosoval Novákovu recenzi knihy Gisy Pickové-Saudkové *Hovory s Otokarem Březinou*, jež tu vyšla o den dříve.

Novák jako literární kritik psal o jeho tvorbě mnohem více. *Soupis vědecké a kritické činnosti Arne Nováka* (1940) dokládá, že posuzoval jeho romány, hry, povídkové soubory a cestopisy, ale i svazky publicistických žánrů. Napsal též Čapkovo heslo v *Ottově slovníku naučném nové doby* a referoval i o čapkovských pracích. Své soudy otiskl převážně v *Lidových novinách*, v nichž se 26. prosince 1938 a 1. ledna 1939 s Čapkem také rozloučil.

V menší míře se Čapek stýkal a korespondoval s **Jiřím Mahenem**. Spolu s bratrem Josefem již 21. října 1910 v *Přehledu* posoudil jeho *Janošíka*, a to dosti negativně (po „řadě zásadních

poznámek“ došel k závěru, že Mahen historického Janošíka „oddramatizoval“). 14. dubna 1921 v *Lidových novinách* recenzoval povídkovou knížku *Měsíc* a v časopisu *Panorama* 2/1928 – opět s bratrem – glosoval Mahenovu besedu v Družstevní práci. Mahen si oba Čapky vzal na mušku ve svém souboru literárních epigramů *Kozí bobky z Parnasu* (1921), v němž jim vytkl nadvýrobu „přeskromného umění“.

Jedno z Čapkových setkání s Mahenem se konalo v roce vydání tohoto souboru. Tehdy se jednalo o brněnské divadelní angažmá Olgy Scheinpflugové, s níž Mahen nesouhlasil. Čapek o tom v dopisu Olze 8. dubna 1921 napsal, že „naštěstí Mahen o ničem nerozhoduje a jen zuřivě mluví; inu, šus jako vždycky“ (ČAPEK 1993c: 84).

Z dvacátých let pocházejí též dopisy, přetištěné jednak v Čapkově citovaném dvousvazkovém souboru *Korespondence* a jednak v knize *Adresát Jiří Mahen* (1964), která obsahuje tři listy Čapkovy a jeden Mahenův. Čapek jako dramaturg Městského divadla na Královských Vinohradech Mahenovi 30. listopadu 1922 sdělil, že s radostí četl jeho hru *Dezertér* a že ji doporučil k provozování. 18. prosince napsal, že „ta epická historie zběha by musila na jevišti působit opravdu silně a krásně“ a že je mu „tak blízká a milá jako máloco“; proto by byl rád, aby měla „zabezpečený úspěch“ (HEK – VLAŠÍN 1964: 139).

Stejně jako Jaroslav Kvapil si však nevěděl rady s „alegorickými figurami“, o nichž psal znovu 22. března 1923. V tomto dopisu navrhl jejich „podstatné zjednodušení a zprůhlednění“ (současně Mahena informoval, že na jeho „silnou a poetickou hru“ upozornil Vítězslava Nováka, který hledal „libreto pro moderní operu“). Mahen 26. března v obsáhlém listě úpravy odmítl; jeho hra přesto byla inscenována: premiéru měla ve zmíněném divadle 30. září 1924 (IBID.: 139–140).

Leoš Janáček, Petr Bezruč a ti druzí

Svět divadla spojuje Čapka také s **Leošem Janáčkem**. V souboru *Korespondence I* jsou přetištěny dva Čapkovy dopisy Janáčkově z 27. února a 10. září 1923 a jeden krátký list z 1. března 1928 (ČAPEK 1993b: 182–183). Čapek napsal také Janáčkův nekrolog s názvem *Jeden z nejmladších*, který otiskl v *Lidových novinách* 14. srpna 1928 (ČAPEK 1970: 125).

V uvedených dopisech jde hlavně o hru *Věc Makropulos* (Čapek dal Janáčkově právo, aby jeho text upravil, jak bude potřebovat). Premiéry její operní adaptace 18. prosince 1926 v brněnském Národním divadle se týká Janáčková pozvánka autorovi předlohy, napsaná o deset dnů dříve: „Přijďte. Podle dnešní zkoušky bude to velmi dobré.“ (ČAPEK 2000: 143) Po této premiéře následovalo posezení v bytě Heleny Čapkové, jejíž svědectví bylo už citováno.

Na podobné, leč nedatované setkání vzpomíná Čestmír Jeřábek v knize *V paměti a v srdci*: „Vzpomínám, jak se mi rozbušilo srdce, když jsem se jednoho večera na pozvání spisovatelky Heleny Čapkové octl v jejím brněnském bytě společně s několika svými mladými literárními druhy tváří v tvář jejím bratřím Karlovi a Josefovi – a navíc ještě Leoši Janáčkově. To byla úzkostná chvíle, ale změnila se v radost. Josef byl vážný a milý, Karel bodrý a usměvavý. Ostych z nás spadl, rozprávka plynula zcela po přátelsku. Jen Janáček se svou bělostnou hřívou zůstával jaksi stranou, k tomuto mladistvému starci jsme si netroufali skoro ani

vzhlédnout. Zato jsme naslouchali lačně každému jeho krátce usekávanému slovu, když při večeři usedl v čelo stolu a rozhovořil se o svých uměleckých plánech.“ (JEŘÁBEK 1961: 96)

S Brnem je dále spjat **Petr Bezruč**, o němž Čapek několikrát psal v *Národních listech* (10. prosince 1920 v nich referoval o *Slezských písních*) a v *Lidových novinách*: 15. září 1927 připomněl jeho šedesátiny (P. B.) a 15. září 1937 sedmdesátiny (Básníkův kraj). V souboru *Korespondence I* žádný jeho dopis adresovaný Bezručovi není.

V knize *Přijatá korespondence* je přetištěno osm Bezručových dopisů z let 1925–1930 (ČAPEK 2000: 28–32). List z 5. července 1925 se vztahuje k Čapkovu odmítnutí členství v České akademii věd a umění (argumentoval mj. tím, že členy nejsou Petr Bezruč, Karel Toman či Fráňa Šrámek). 20. července 1925 autor *Slezských písních* Čapkovi sděluje, že odjíždí na dovolenou do „země dešťů“, již minul Slezsko, a úmysl vyjít na Lysou horu. 5. září 1927 vtipně psal o své šedesátce, k čemuž 6. října přidal: „Dosti Bezručel!“ V prosinci 1928 Čapkovi adresoval „poznámky moravského čtenáře“ k *Hovorům s T. G. Masarykem*, zbylé dopisy z let 1928, 1929 a 1930 obsahují verše.

Čapek samozřejmě komunikoval i s lidmi z okruhu *Lidových novin*. Patřili k nim jejich zakladatel **Adolf Stránský**, jeho syn **Jaroslav Stránský**, šéfredaktor **Arnošt Heinrich** či brněnský rodák a šéf pražské redakce **K. Z. Klíma**. S Adolfem Stránským se Čapek nadto rozloučil nekrologem nazvaným *Starý pán*, otištěným 21. prosince 1931 v *Lidových novinách* (ČAPEK 1970: 128). Jeho komunikaci s Jaroslavem Stránským dokládají čtyři dopisy, v nichž Stránský mj. píše obsáhle o Jaroslavu Durychovi a Čapkovi děkuje za román *Povětroň*, který prý přečetl „takřka jedním dechem“ (ČAPEK 2000: 336–340).

Čapkovu komunikaci s Heinrichem synekdochicky přibližují tři nedatované dopisy, jež se týkají redakčního provozu a Heinrichova zvažovaného odchodu z *Lidových novin* (ČAPEK 1993b: 99–101). Čapek ovšem o šéfredaktoru tohoto deníku také na jeho stránkách psal. Jde o Lístek k jubileu publikovaný 26. prosince 1930 a pak o trojí ohlédnutí: *Byl to muž* (5. května 1933), *Posledně s Heinrichem* (7. května 1933) a *Po roce* (3. května 1934); viz ČAPEK 1970: 117–119.

Dokladem Čapkova kontaktu s K. Z. Klímou je dopis z 23. ledna 1927, v němž autor *Krakatitu* píše o svých příspěvcích do *Lidových novin* (ČAPEK 1993b: 209). Lze uvést i zmínky o Klímovi z jeho korespondence například s Olgou Scheinpflugovou, Jaroslavem Durychem nebo s Fráňou Šrámkem. V souboru *Přijatá korespondence* se nacházejí jen dva krátké Klímovy pozdravy z 11. května 1926 a 29. srpna 1929 (ČAPEK 2000: 154). Čapek dále přispěl humornými verši do sborníku vydaného roku 1933 ke Klímově padesátce (MĚDÍLEK 1990: 283).

Čapkova komunikace s brněnskými osobnostmi zahrnovala ještě další lidi z divadelní sféry. Náleželi k nim ředitelé brněnského Národního divadla **Václav Štech** a **Václav Jiříkovský** či ředitel opery tohoto divadla **František Neumann**. O Štechovi se Čapek několikrát zmiňoval v dopisech Olze Scheinpflugové, Jiříkovskému adresoval 3. prosince 1935 omluvný list týkající se brněnské premiéry jeho hry *Loupežník* (ČAPEK 1993b: 193). Sám byl naopak adresátem dopisu Františka Neumanna, který mu 16. února 1924 nabídl šéfovství brněnské činohry (ČAPEK 2000: 244, viz též zmíněný Čapkův dopis Olze Scheinpflugové).

Čapek měl kontakty i s brněnskými vědci. Lze uvést například profesora Masarykovy univerzity a Vysoké školy zvěrolékařské **Edvarda Babáka**, jehož 8. dubna 1924 žádal o příspěvek do velikonoční ankety *Lidových novin* (ČAPEK 1993b: 7) a 1. června 1926 se s ním v tomto deníku rozloučil nekrologem nazvaným *Úsměvy zvířat* (ČAPEK 1970: 124). Další profesor Masarykovy univerzity **Inocenc Arnošt Bláha** Čapkovi 23. září 1924 adresoval žádost o příspěvek do sborníku, který redigoval (ČAPEK 2000: 33).

Mezi brněnskými osobnostmi, s nimiž se Čapek stýkal, nescházeli ani spisovatelé. **Antonín Trýb**, rovněž profesor Masarykovy univerzity, mu přispěl do prvního svazku *Nůše pohádek* (1918). 16. prosince 1921 Čapek informoval Olgu Scheinpflugovou o návštěvě „nemocného přítele Trýba“ (ČAPEK 1993c: 109). Z let 1928–1934 máme uchováno osm Trýbových dopisů (ČAPEK 2000: 368–373), v nichž tento brněnský lékař píše mj. o dílech *Loupežník*, *Ze života hmyzu* či *Adam stvořitel*. Čapek recenzoval 9. října 1921 v *Lidových novinách* Trýbův cestopis *Před branami Východu*, 15. června 1928 zde v entrefiletu *Redaktorům Národa* kritizoval zprávu tohoto listu, která se Trýba dotkla, a také se o něm zmínil v rozhovoru o zahrádkářích 3. dubna 1936 ve *Večerním Českém slově*.

Již citovaný spisovatel **Čestmír Jeřábek** ve svých vzpomínkách zachytil další setkání s Čapkem na zahájení brněnské výstavy Skupiny výtvarných umělců (druhý den po posezení u Heleny Čapkové) a také poslední setkání:

„A naposledy jsem se s ním setkal po letech ve Stavovském divadle v Praze při premiéře *Okénka* Olgy Scheinpflugové; skromně a plaše se vsunul už za zhasnutých světel do ředitelské lóže, kde jsme seděli s Götzem a Františkem Langerem. V přestávce jsme si vyšli zakouřit před divadlo a Čapek hned udeřil otázkami: Co nového v Brně? Co píšete a jaké máte plány?“ (JEŘÁBEK 1961: 97)

Vposled je nutno zmínit **Věru Hružovou**, dceru profesora brněnské Vysoké školy zvěrolékařské Antonína Hružy, představující předobraz princezny Wille z románu *Krakatit* (1924). Čapek ji poznal jako studentku pražské Československé obchodní akademie 19. prosince 1920, a to v pražském salonu Anny Lauermannové (viz SAK 2003), spisovatelky píšící pod pseudonymem Felix Téver (Čapek 3. května 1921 v *Lidových novinách* recenzoval její román *Děti*, ve dvacátých letech s ní korespondoval a 17. června 1932 v uvedených novinách otiskl nekrolog *Paní Felicinka*: viz ČAPEK 1970: 129).

Ač byl již zamilován do Olgy Scheinpflugové, zamiloval se i do Věry – se svým dilematem se jí svěřil hned v prvním dopisu 27. prosince 1920: „Žiju na ostří nože. Musím padnout na jednu nebo na druhou stranu.“ (ČAPEK 1993b: 121) Následovaly další listy, jež byly poprvé zveřejněny v souboru *Dopisy ze zásuvky* (1980) a pak ve svazku *Korespondence I*. Je v nich řada zmínek o Brně, jeho návštěvách a setkáních s Věrou (včetně těch plánovaných). Ta se 10. října 1923 v Brně vdala, ale psali si a stýkali se i nadále; poslední Čapkův dopis má datum 24. února 1931.

Jak vidno, kapitola Karel Čapek a Brno je značně obsáhlá a mnohostranná. Tvoří ji různá fakta obsažená v odborné literatuře, memoárech i v korespondenci. Jejich souhrn dokresluje Čapkovu biografii, jeho literární a novinářskou činnost a vedle vztahu k Brnu i vztah k řadě známých kulturních osobností. Jakkoli za středoškolských let v Brně trpěl marnou touhou po

lásce a přátelství a ještě na začátku dvacátých let se mu jako město nelíbilo, později na ně pohlížel především prizmatem kultury, v čemž důležitou roli hrály i zmíněné osobnosti.

LITERATURA

2014 *Almanach na rok 1914*; ed. Erik Gilk (Praha: Filip Tomáš – Akropolis)

2016 *Almanach na rok 1914. Mezi modernou a avantgardou*; ed. Erik Gilk (Praha: Filip Tomáš – Akropolis)

ČAPEK, Karel

1970 *Ratolest a vavříni*; ed. Miroslav Halík (Praha: Melantrich)

1975 *Drobtý pod stolem doby*; ed. Miroslav Halík (Praha: Československý spisovatel)

1980 *Dopisy ze zásuvky*; ed. Jiří Opelík (Praha: Melantrich)

1984 *O umění a kultuře I*; eds. Emanuel Macek, Miloš Pohorský a Zina Trochová (Praha: Československý spisovatel)

1985 *O umění a kultuře II*; eds. Emanuel Macek, Miloš Pohorský a Zina Trochová (Praha: Československý spisovatel)

1986 *O umění a kultuře III*; eds. Emanuel Macek, Miloš Pohorský a Zina Trochová (Praha: Československý spisovatel)

1988 *Od člověka k člověku I*; eds. Milada Chlíbcová, Emanuel Macek a Miloš Pohorský (Praha: Československý spisovatel)

1990 *Hovory s T. G. Masarykem*; eds. Miloš Pohorský a Eva Vašíčková (Praha: Československý spisovatel)

1991a *Od člověka k člověku II*; eds. Milada Chlíbcová, Emanuel Macek a Miloš Pohorský (Praha: Československý spisovatel)

1991b *Od člověka k člověku III*; eds. Milada Chlíbcová, Emanuel Macek a Miloš Pohorský (Praha: Československý spisovatel)

1993a *Básnické počátky – překlady*; eds. Emanuel Macek a Miloš Pohorský (Praha: Český spisovatel)

1993b *Korespondence I*; ed. Marta Dandová (Praha: Český spisovatel)

1993c *Korespondence II*; ed. Marta Dandová (Praha: Český spisovatel)

2000 *Přijatá korespondence*; eds. Marta Dandová a Milada Chlíbcová (Praha: Nakladatelství Lidové noviny)

ČAPKOVÁ, Helena

1986 *Moji milí bratři*; ed. Eduard Martin (Praha: Československý spisovatel)

- DYK, Viktor – NEUMANN, Stanislav Kostka – ČAPKOVÉ, Josef a Karel
1962 *Korespondence z let 1905–1918*; eds. Milan Blahynka, Stanislava Jarošová a František Všetíčka (Praha: Nakladatelství ČSAV)
- HALÍK, Miroslav
1960 „Karel Čapek a Brno“. *Brněnský kulturní zpravodaj*, roč. 4, č. 7, s. 36–38
1983 *Karel Čapek. Život a dílo v datech* (Praha: Academia)
- HEK, Jiří – VLAŠÍN, Štěpán
1964 *Adresát Jiří Mahen* (Praha: Státní nakladatelství krásné literatury a umění)
- JERÁBEK, Čestmír
1961 *V paměti a v srdci* (Brno: Krajské nakladatelství)
- KOŽELUHOVÁ, Helena
1995 *Čapci očima rodiny*; ed. Jaromír Slomek (Praha: Nakladatelství B. Just)
- MAHEN, Jiří
1921 *Kozí bobky z Parnasu* (Brno: S. Kočí)
- MĚDÍLEK, Boris a kolektiv
1990 *Bibliografie Karla Čapka* (Praha: Academia)
- NEUMANNOVÁ, Božena
1998 *Byla jsem ženou slavného muže* (Brno: Host)
1990 *Proč nejsem komunistou*; ed. Jaromír Hořec (Praha: Nakladatelství Lidové noviny)
- PROCHÁZKA, Miroslav
1988 *Výletní Bílovice nad Svitavou* (Bílovice nad Svitavou: Místní národní výbor)
- PROCHÁZKOVÁ-KASTNEROVÁ, Marta
2019 *S odvahou k pravdě. Život političky Heleny Koželuhové, neteře bratří Čapků* (Praha: Ústav pro studium totalitních režimů)
- SAK, Robert
2003 *Salon dvou století* (Praha/Litomyšl: Paseka)
- 1940 *Soupis vědecké a kritické činnosti Arne Nováka*; eds. Pavla Antošová, Ludmila Čuprová a Zdenka Havránková (Praha: Pražský lingvistický kroužek)

Doc. PhDr. Jiří Poláček, CSc., polacek@ped.muni.cz, Katedra českého jazyka a literatury, Pedagogická fakulta, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika / Department of Czech Language and Literature, Faculty of Education, Masaryk University, Brno, Czech Republic

Karikatura Karla Čapka od Františka Bidla

Karikatura Karla Čapka od Adolfa Hoffmeistera

Karikatura Karla Čapka a Eduarda Basse od Františka Bidla